



«Den store demokratidebatten» – da og nå

The great debate about democracy in Norway revisited

Anne Lise Fimreite

Professor, Institutt for sammenliknende politikk, Universitetet i Bergen

anne.fimreite@uib.no

Elisabeth Ivarsflaten

Professor, Institutt for sammenliknende politikk, Universitetet i Bergen

elisabeth.ivarsflaten@uib.no

Innledning

«Den store demokratidebatten» var Ottar Helleviks karakteristikk av diskusjonen mellom Willy Martinussen og William Lafferty i etterkant av at førstnevntes bok *Fjerndemokratiet* ble publisert i 1973 (Hellevik, 1983). Boken var basert på analyser av Valgundersøkelsen fra 1969. Martinussen beskriver selv bokens hovedinnhold og analyser slik:

Vi har altså den situasjonen at samfunnsborgerne tillegger de offentlige myndighetene stor makt, og at et stort flertall mener denne makten utøves noenlunde upartisk, samtidig som en tredjedel av velgerne mener politikken har liten betydning for deres egen livssituasjon, og mange mener den bare har en viss betydning. Informasjonen om og interessen for samfunnsniv og politikk er da rimeligvis også middel-mådig, og flertallet oppfatter politikken som komplisert og uforståelig, og vurderer forholdene slik at de selv har liten mulighet for å øve innflytelse over den. «Fjerndemokratiet» synes å være en rimelig karakteristikk av denne situasjonen (Martinussen, 1973, s. 116).

Konklusjonen om det fjerne demokratiet og de passive innbyggerne ble kraftfullt imøtegått av William Lafferty i flere arbeider, bl.a. i boken *Participation and Democracy in Norway. The «Distant Democracy» Revisited*, utgitt i 1981. Lafferty reanalyserer undersøkelsen Martinussen bygger på, men har også egne data innsamlet i tre industrikommuner. Laffertys konklusjon er at Martinussens bilde av den politiske deltakelsen i Norge ikke stemmer med virkeligheten. Det norske demokratiet er ikke fjernt og passivt, men tvert imot et av verdens mest velfungerende med høy og ikke minst ganske lik deltakelse mellom samfunnsgrupper.

Det er ikke til å undres over at to så motstridende funn ut fra (delvis) det samme data-materialet førte til oppmerksomhet og debatt. I dette essayet vil vi se nærmere på denne debatten slik den utspilte seg på 1980- og 90-tallet. Men vi vil også rette søkelyset mot dagens demokrati og se nærmere på hva som kan sies å være den store debatten som reises nå.

Den store demokratidebatten

Willy Martinussens *Fjerndemokratiet* er en kompleks bok som mange generasjoner norske samfunnsvitere har hatt på pensum. Å oppsummere innholdet kort lar seg vanskelig gjøre. Men Martinussen selv mener at bokens hovedmål er «å prøve og systematisere de viktigste betingelsene for skjevhetene i utøvelsen av politiske rettigheter, og vise at samspillet mellom disse betingelsene bidrar til å opprettholde de eksisterende ulikhetene» (Martinussen, 1973, s. 14). Boken er delt i tre. I den første delen rettes oppmerksomheten mot ressurser som trengs for å være politisk aktiv. Bokens andre del tar opp politisk fremmedgjøring, mens temaet i den avsluttende tredje delen er politisk fattigdom. Martinussen ser på bruk av representasjonskanalen, deltakelse i politiske organisasjoner og deltakelse i direkte aksjoner for å påvirke politiske avgjørelser. Han inkluderer også to former for det han kaller «politisk beredskap» i analysene: politisk informasjonssøking og politisk diskusjon.

Med utgangspunkt i en analyse av disse deltakelsesformene slik de framkommer i valgundersøkelsen fra 1969, deler Martinussen befolkningen inn i tre politiske strata eller lag: de aktive (ca. 10 prosent), de passive (ca. 50 prosent) og de apolitiske (resten). De aktive deltar aktivt i alle kanalene. De passive følger med i samfunnslivet, diskuterer politikk og stemmer ved valg, mens de apolitiske hverken stemmer, følger med eller diskuterer politikk.

Når hoveddelen av norske borgere, ifølge Martinussens analyser, er fremmedgjort fordi de enten er passive eller apolitiske, blir det viktig å finne fram til mulige sosiale prosesser bak fremmedgjøringen. Individuelle holdningsvariabler, sosialisering i barne- og ungdomsårene og trekk ved voksenlivet – både sosialt og på arbeidsplassen – analyseres. Boken avslutter med å slå fast at idealet om like muligheter for samfunnsborgerne til å øve innflytelse på offentlige avgjørelser ikke er realisert i Norge. Ressursene som enkeltindividene trenger for å delta politisk, er systematisk skjevt fordelt. Noen har mindre enn andre og kan betegnes som politisk fattige. Den politiske lagdelingen som følger av dette, hevder Martinussen i stor grad samsvarer med den generelle sosiale lagdelingen i Norge (Martinussen, 1973, s. 230, 241).

William Lafferty utfordrer i flere arbeider Martinussens konklusjoner om den politiske deltakelsen i Norge anno 1969. Gjennom reanalysering av de samme dataene, men også ved hjelp av egne innsamlede data, mener Lafferty at konklusjonene når det gjelder politisk deltakelse hos Martinussen, er altfor negative. Det er, hevder Lafferty med henvisning til dataene, mer deltakelse enn det Martinussen kommer fram til. Lafferty kritiserer særlig bruken av passivitetsbegrepet hos Martinussen. Han reagerer sterkt på at så store deler av befolkningen omtales som politisk passive, preget av avmakt, apati og avstand til systemet. Han spør hvor grensen skal gå for å regnes som aktiv og mener selv at man ikke er passiv når man er medlem av et parti eller har stemt ved de tre siste valgene, slik Martinussen karakteriserer det. Ifølge Lafferty er det med utgangspunkt i en mindre streng definisjon langt mer deltakelse i Norge enn det Martinussen hevder. Deltakelsen er på et fullt ut akseptabelt nivå – komparativt sett er den faktisk svært høy. Laffertys konklusjon er at Norge scorer nær toppen av enhver skala for selvvalgt politisk engasjement (Lafferty, 1981, s. 42, 44).

Et viktig bidrag fra Lafferty er at han innlemmer flere typer deltakelse som politisk deltakelse, bl.a. fagforeningsdeltakelse, demonstrasjoner, underskriftskampanjer og pengestøtte. Heller enn å snakke om ulike lag/strata i den politiske deltakelsen introduserer han ulike typer deltakelse. Han hevder også at det er relativt små forskjeller mellom sosiale grupper når det gjelder politisk deltakelse, med ett viktig unntak, nemlig kjønn.

Hvordan to etablerte og anerkjente samfunnsforskere kan komme til så ulike konklusjoner gjennom analyser av (delvis) det samme datamaterialet, er fascinerende. Ottar Hellevik er en av dem som tematiserer dette i artikkelen «Politisk deltakelse i Norge – begrenset og

skjev», publisert i *Tidsskrift for samfunnsforskning* i 1983. Hellevik oppsummerer uenigheten mellom Martinussen og Lafferty i to spørsmål: 1) «Hvor omfattende er den politiske deltakelsen», og 2) «Hvor sterkt henger deltakelse sammen med sosial posisjon»? I artikkelen bryter Hellevik diskusjonen ned i fire elementer. Han ser på hvor *omfattende* deltakelsen er, og hvor *konsentrert* den er, men han ser også på om det er *sammenheng* mellom ressurser og deltakelse, og om ulikheten her er *systematisk*.

At de to forskerne inkluderer ulike deltakelsestyper, og at dataene til Martinussen er fra kun én valgundersøkelse (1969), mens Lafferty inkluderer data også fra undersøkelser i tre lokalsamfunn, pekes på som noe av forklaringen på forskjellene. Hovedvekten i Helleviks diskusjon er imidlertid på forskernes ulike metodiske grep. Ved å gjennomgå disse i en nokså teknisk innrettet artikkel gir han begge noe rett, men heller i retning av at Martinussen har mest substansielt rett fordi «selv en beskjeden statistisk sammenheng mellom en ressurs og politisk deltakelse kan gi en skjev sammensetning for de aktive når disse er få, og at en spredt fordeling av hele settet med ressurser ikke hjelper til å mildne dette problemet» (Hellevik, 1983, s. 26).

Også andre forskere engasjerte seg i debatten mellom Martinussen og Lafferty, bl.a. Larry Rose, som i sin doktoravhandling fra 1976 – basert på undersøkelser i to norske kommuner – kommer fram til omtrent de samme konklusjonene som Lafferty. Rose hevder at andelen apolitiske og politisk passive samfunnsmedlemmer er betydelig mindre enn det Martinussen konkluderer med (Rose, 1976). Beatrice Halsaa analyser støtter imidlertid Martinussens konklusjoner, idet hun hevder at den politiske deltakelsen har en pyramideform som i tillegg arter seg som en patriarkalsk pyramide. Kvinneandelen blir lavere jo høyere opp i pyramiden en kommer (Halsaa, 1977). Den mest dyptpløyende diskusjonen av debatten mellom Martinussen og Lafferty finner vi likevel i Kristin Strømsnes' hovedoppgave «Politisk deltakelse i Norge – variasjoner over et tema», levert ved Universitetet i Bergen i 1993.

I oppgaven diskuterer Strømsnes grundig standpunkter og konklusjoner i de viktigste arbeidene til Martinussen og Lafferty, og hun trekker også fram andre forskeres innspill i diskusjonene. Hennes viktigste bidrag til å forstå denne debatten framkommer gjennom replikasjoner av de to forskernes analyser på nyere data, nærmere bestemt Medborgerundersøkelsen 1990. Så langt det lar seg gjøre, gjennomfører hun her Martinussens analyser på nytt og konkluderer med at «det synes berettiget å snakke om et fjerndemokrati også i 1990-årene» (Strømsnes, 1993, s. 141). På samme vis gjennomføres også Laffertys analyser på det samme datamaterialet. Funnene gir grunn til å konkludere med følgende: «Det norske demokratiet må helt klart kunne sies å være et vellykket demokrati» (Strømsnes, 1993, s.164). Begge disse virkelighetsbeskrivelsene blir altså gjort med det samme empiriske materialet som utgangspunkt (Strømsnes, 1993, s. 165).

Strømsnes ender derfor med samme spørsmål som Ottar Hellevik ti år tidligere: Hvordan kan vi forklare disse ulike funnene på to nokså enkle spørsmål som er knyttet til omfang av deltakelse og sammenheng mellom deltakelse og sosial status? I motsetning til Helleviks metodologisk orienterte kritikk fra 1983 søker Strømsnes svar i relasjonen mellom det teoretiske og empiriske språket og det hun selv omtaler som begrepsvalgene, altså hvilke operasjonaliseringer som gjøres. Politisk deltakelse defineres f.eks. ikke likt av de to forskerne. Martinussen vektlegger faktisk handling, mens for Lafferty handler det om intensjonen (Strømsnes, 1993, s. 211). Den andre faktoren hun vektlegger, er indekskonstruksjon og valg av variabler. Strømsnes hevder at pragmatisme og tilgjengelighet som oftest styrer slike valg, og hun viser at det er forskjeller mellom Martinussen og Lafferty også når det gjelder konstruksjon av samlemål og indekser for politisk deltakelse. Tolknin-

gen av studien påvirkes av dette, hevder hun: «Forskjellene mellom Martinussen og Lafferty ligger kanskje ikke så mye i hva de faktisk finner som i hva de håper å finne, og dette preger også tolkningene de to gjør. Martinussen og Lafferty har i utgangspunktet ulike forventninger om hvor omfattende den politiske deltakelsen i Norge er, og gjennom de «begrepsvalgene» de to tar påvirker dette hva de faktisk finner» (Strømsnes, 1993, s. 212). Litt karikert kan vi si at den ene finner et halvfullt glass, mens den andre finner et som er halvtomt.

Strømsnes avslutter sin diskusjon av «den store demokratidebatten» med å peke på så vel vitenskapsteoretiske som metodiske implikasjoner. Vitenskapsteorien skal vi la ligge her, men et av hennes viktige sitater fra Anderson et al. (1983) vil vi gjengi: «It makes little sense to run about asking haphazard questions under the misbegotten impression that some statistical routine will make sense of our nonsense.» Det gir grunn til, som Kristin Strømsnes også gjør, å utarbeide en «vær varsom-plakat» for survey-forskning; spesielt gjelder det å legge forholdene til rette for at andre forskere skal kunne etterprøve de resultatene som presenteres.

På samme måten som Strømsnes avsluttet også Ottar Hellevik sin kritiske artikkel om den store demokratidebatten 10 år tidligere med et normativt tilsnitt. Kanskje noe paradoksalt, gitt det metodiske inntaket i artikkelen, kommer han med konkrete anbefalinger for å øke den politiske deltakelsen til grupper som i utgangspunktet deltar lite. Han foreslår bl.a. å kvotere underrepresenterte grupper og å innføre nye, mer inkluderende deltakelsesformer.

Hvor står så debatten i dag, med en rivende metodologisk utvikling innen samfunnsfagene og med 30 års demokratipolitisk oppmerksomhet mot større og mer variert deltakelse – på alle nivåer i vårt politiske system? I resten av essayet skal vi vie nettopp disse spørsmålene oppmerksomhet.

Demokratidiagnose anno 2020

I dag, hvor vi har rikelig med undersøkelser av politisk deltakelse både nasjonalt og internasjonalt, basert både på surveyundersøkelser og registerdata, er det tankevekkende å lese denne debatten der mange forskere fordyper seg i tallmaterialet fra én undersøkelse, den tredje runden av den nasjonale valgundersøkelsen (1969).¹ Det er fristende å si seg enig med Ottar Hellevik og Kristin Strømsnes når de argumenterer for at det burde være nokså enkelt å bli enige om hva denne ene undersøkelsen faktisk viser: Er den politiske deltakelsen høy eller lav, og hvor skjevfordelt er den?

Som vi har argumentert for over, handler debatten grunnleggende sett om at Martinussen i sin bok gir det norske demokratiet diagnosen «fjernt». Boken passer dermed godt inn i en lang statsvitenskapelig diskusjon som litt karikert omhandler spørsmålet om hvorvidt vi har et demokrati når så få benytter seg av det så sjelden. Den debatten fikk ganske nylig et oppsving etter Achen og Bartels' omdiskuterte bok *Democracy for Realists* (2016), hvor de hevder at samfunnsvitene har en romantiserende og feilaktig forestilling av hva et demokrati er og bør være. Ifølge dem medfører dette at vi stadig forventer av demokratiske med-

1. Det er også et viktig moment at responsraten i valgstudien i 1969 var over 80 prosent. De mange undersøkelsene som gjennomføres i dag, har jevnt over mye lavere responsrate. Det betyr at det hefter seg større usikkerhet rundt befolkningsrepresentativiteten i dagens undersøkelser. Det er spesielt bekymringsfullt for nettopp spørsmålet om utbredelsen av politisk deltakelse. Vi vet at de samme faktorene som gjør det mer sannsynlig at medborgere deltar i politikken, også gjør det mer sannsynlig at de vil delta i undersøkelser. Disse skjevhetene forsøkes korrigert for etter datainnsamling, men det vil alltid være heftet med usikkerhet. Det kan derfor være at de nyere spørreundersøkelsene som refereres i større grad, overestimerer politisk deltakelse enn de eldre undersøkelsene.

borgere at de skal gjøre ting som de verken vil eller kan gjøre. For å komme ut av dette teoretiske uføret mener de at vi trenger en realteori for demokratiet.

Den store demokratidebatten på 1980- og 1990-tallet dreide seg definitivt om hva som kreves av deltakelse fra borgerne for at vi skal ha et velfungerende demokrati, og om denne standarden er oppfylt eller ikke. Dette er på ingen måte en debatt som teoretisk sett er over, og vi vil komme tilbake til saken. Men la oss først forholde oss til kriteriene Hellevik lanserte i sin *TfS*-artikkel. Hva vet vi i dag, når vi har mye mer data og mange flere studier å lene oss på, om omfanget av politisk deltakelse i Norge og skjevheter i denne?

For det første: Andelen som deltok i konvensjonelle former for politisk aktivitet i Norge, som stemmegivning og medlemskap i politiske partier og fagforeninger, har faktisk vist en fallende tendens i perioden etter 1969. Samtidig må valgdeltakelsen i Norge fremdeles betegnes som høy om vi ser den i et komparativt lys. Valgdeltakelsen har vært over 75 prosent ved alle stortingsvalg siden 1930. Høyest var den i 1965 da 85,4 prosent av de stemmeberettigede avla stemme. Fra 1990-tallet ser valgdeltakelsen ut til å ha stabilisert seg på et noe lavere nivå (mellom 75 og 80 prosent). I internasjonal sammenheng er dette fremdeles et høyt nivå.

Når det gjelder utviklingen i deltakelse i politiske partier og fagforeninger, er bildet dystre. 7 prosent av befolkningen over 16 år oppga i 2017 til SSBs levekårsundersøkelse at de var medlemmer av et politisk parti. Kun 2 prosent oppga at de var aktive medlemmer. I samme undersøkelse oppga riktignok halvparten av alle *sysselsatte* at de er medlem av en fagforening eller arbeidstakerorganisasjon, men kun 11 prosent av de sysselsatte oppga å være aktive. Nedgangen i partimedlemskap, spesielt for menn, er til dels dramatisk. I 1980 rapporterte SSB at over 20 prosent av norske menn var medlemmer av et politisk parti. Tilsvarende tall for kvinner på samme tid var 12 prosent. Nå snakker vi altså om en samlet andel på 7 prosent. Det er, også om vi ser på partienes egne medlemskapsregistre, nedgang i antall partimedlemmer.

Hvis vi tar utgangspunkt i Ottar Helleviks oppfordring om å få flere til å delta, har vi altså nokså paradoksalt opplevd en nedgang i *konvensjonell* politisk deltakelse de siste 30 årene. Litteraturen omtaler det som «deltakelsesparadokset». I samme perioden som det kan dokumenteres en til dels betydelig nedgang i konvensjonell politisk aktivitet, har nemlig den bakgrunnsfaktoren på individnivå som har sterkest sammenheng med politisk aktivitet – utdanningsnivået – steget dramatisk i befolkningen. Tidlig på 1970-tallet hadde kun omkring 2 prosent av befolkningen høyere utdanning. I dag er tilsvarende tall over 40 prosent. Hvordan kan vi forklare den paradoksale nedgangen i deltakelse i konvensjonelle kanaler når utdanningsnivået, som Martinussen trekker fram som en så viktig betingelse i sin bok, har økt?

En viktig forklaring på nedgangen i konvensjonell politisk deltakelse er at andre former for deltakelse har vokst fram i Norge og andre veletablerte demokratier. Ofte har de yngre generasjonene ledet an i denne trenden. Protestaksjoner, nye bevegelser, aksjonsgrupper, underskriftskampanjer, politisk konsum, digital mobilisering osv. har økt i omfang. I en nylig publisert undersøkelse (Fladmoe, 2019) beregner *Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor* at andelen med «formell politisk deltakelse» er rundt 10 prosent eller lavere blant unge, mens nesten halvparten, mellom 40 og 50 prosent i samme aldersgruppe, har vært engasjert i det de kaller «uformelle politiske aktiviteter – som underskriftskampanjer, demonstrasjoner og diskusjoner på internett og i sosiale medier».

Ottar Helleviks oppfordring om at vi må få flere deltakelsesformer, synes mer enn oppfylt. Men når det gjelder spørsmålet om skjevheten i deltakelsen, er det mye som tyder på at økningen i de nye formene for politisk deltakelse ikke har bidratt noe særlig til utjevning.

Selv forfatteren av *Citizen Politics* (2006), Russel J. Dalton, en av statsvitenskapens fremste forsvarere for nye former for politisk deltakelse, vedgår dette. Han hevder at partipolitikk, fagforeninger og stemmegiving er mindre krevende former for politisk deltakelse, mens protestaktivitet og lokale aksjoner er mer krevende når det gjelder ferdigheter og ressurser. Han konkluderer derfor som følger: «This situation may increase the participation gap between lower status groups and higher status individuals. Differences in voting turnout by education, for example, are modest. Differences in communal participation and protest by educational level are substantial; the better educated are the benefactors of these new participation opportunities» (Dalton, 2006, s. 74).

Man kunne kanskje tenkt at den digitale revolusjonen og sosiale medier kan utjevne skjevhetene. Det foregår svært store endringer på dette feltet, og vi opplever at det er en raskt voksende form for politisk deltakelse (Enjolras, Karlsen, Steen-Johnsen & Wollebæk, 2013). Konsekvensene med tanke på ressursvake gruppers politiske deltakelse er uavklart. Man ser tendenser til at skjevheter i deltakelse både når det gjelder kjønn og utdanningsnivå, reproduseres på sosiale medier (Eimhjellen & Ljunggren, 2017). Samtidig peker andre undersøkelser på utjevningseffekter. Spesielt kan det se ut til at yngre medborgere, uføre, arbeidsledige og hjemmearbeidere deltar hyppigere i politikken via internettplattformer enn gjennom andre kanaler (bl.a. Levekårsundersøkelsen SSB, 2017 og Enjolras mfl., 2013).

Det er sannsynlig at andelen av det som litteraturen omtaler som «critical citizens» (Norris, 1999), var en god del lavere i 1969 enn i dag, bl.a. fordi andelen som har høyere utdanning, var så mye lavere. Det gjør at politisk valgte representanter den gangen sannsynligvis opplevde mindre kritikk, men ikke nødvendigvis fordi de var mindre kritikkverdige. Med bakgrunn i utdanningsrevolusjonen og den påviste sammenhengen mellom utdanning og «critical citizens» er det rimelig å anta at en større andel samfunnsborgere i dag har de ressursene som skal til for å være kritiske.

Det ser altså ikke ut til at disse kritiske medborgerne i særlig grad velger konvensjonelle former for politisk deltakelse. En uintendert konsekvens av denne utviklingen kan være at erfaringer fra politisk deltakelse konsentreres enda tydeligere blant grupper med høy utdanning. Gruppen høyt utdannede er mye større og mer mangfoldig nå enn hva den var på 1970-tallet. Men konklusjonen om at deltakelse er konsentrert blant ressurssterke, holder seg.

En demokratidebatt for fremtiden

Når vi skal si noe om hva denne diagnosen har å si for vår tids demokratidebatt og hvordan det kan relateres til «den store demokratidebatten», kan vi starte med å reflektere rundt hvilke demokratibegrep som ble lagt til grunn i denne debatten. Hverken Martinussen eller Lafferty redegjør eksplisitt for dette selv. I den tidligere omtalte hovedoppgaven tar Kristin Strømsnes (1993) opp temaet. Og selv om hun hevder at det å skulle plassere de to forskerne innenfor de etablerte demokratiteoretiske skoleretningene byr på flere paradoks, heller hun mot at Martinussen har det hun omtaler som «et nokså instrumentelt syn på deltakelse», der man deltar for å påvirke og for å oppnå noe, mens Lafferty har «et mer deltakelsesorientert og ekspressivt syn», der det å delta har en egenverdi og det å gi uttrykk for sine standpunkt er viktig (Strømsnes, 1993, s. 69–71, 83). Også i dagens statsvitenskapelige diskusjoner er demokratisynet essensielt.

Achen og Bartels (2016) beskriver det de mener er en romantiserende og urealistisk folkelig demokratiteori som forestillingen om «the wisdom of popular judgments by informed

and engaged citizens». Den implisitte demokratiforståelsen hos Martinussen slik den er tolket av Strømsnes (1993), vil vi hevde er ganske tett opp til en slik folkelig demokratiteori. Antakelig ville Achen og Bartels også ha kategorisert boken *Fjerndemokratiet* sammen med en rekke andre statsvitenskapelige tekster som de hevder legger for dagen en «judgmental tone, implicitly assuming that the folk theory provides the appropriate moral standard for citizens, which few meet». En av de mest berømte tekstene som tar opp denne tråden, er Philip E. Converse kritikk av vanlige folks tankesett som overfladisk, uorganisert og ideologisk usammenhengende (1964).

Der *Fjerndemokratiet* har som premiss at demokratiet på et eller annet vis bør komme nærmere folket, mener Achen og Bartels at det er urealistisk. Heller enn å streve mot et urealistisk mål bør samfunnsvitene arbeide fram en mer realistisk konseptualisering av våre styresett. De er på den ene siden opptatt av hvor skadelig det kan være for demokratier å ha et urealistisk demokratiideal. Som de uttrykker det: «[M]an bør ikke råde en tykk mann til å danse ballett.» På den andre siden er de bekymret over at et for virkelighetsfjernt demokratiideal innbyr til lemfeldig omgang med demokratibegrepet. Achen og Bartels' bok er full av illustrerende og til tider ganske festlige eksempler på dette. De viser bl.a. til hvor fornøyd folk i Kina er med «demokratiet», og at land som betegner seg som demokratiske folkerepubliker, mest sannsynlig er kommunistiske diktaturer.

De humoristiske innslagene til tross: Bakteppet her er alvorlig. I boken *Defending Democracy* tar Giovanni Capoccia (2005) for seg regimer som brøt sammen i møte med fascismen i Europa på 1930-tallet, og regimer som ikke gjorde det. Capoccia argumenterer overbevisende for at en av faktorene som virkelig utgjorde en forskjell, var hvorvidt man klarte å bli enige på tvers av ulike institusjoner og styringsnivåer om at fascismen burde bekjempes. Der hvor en slik enighet ble oppnådd, overlevde det demokratiske regimet (f.eks. i Finland). Der hvor det ikke gjorde det, gikk demokratiet til grunne (f.eks. i Tyskland). Hvis vi er i en situasjon hvor alt – og ingenting – er demokratisk, er vi samtidig i en situasjon der alt – og ingenting – er ekstremistisk eller udemokratisk.

Den siste tidens tilbakeslag i det som må kunne omtales som veletablerte demokratier, har om noe vist hvor usikre mange av normene rundt demokratiet er, og hvor lett de kan la seg utnytte av autoritære ledere som poserer som folkets røst. Hovedargumentet i boken *How Democracies Die* (Levitsky & Ziblatt, 2018) er nettopp det at selv politiske systemer som vi har sett på som bunnsolide demokratier (Storbritannia og i noen grad USA), slår sprekker når vi får ledere som utfordrer og til dels kjører over normer og regler som er utviklet gjennom århundrer for å løse dype politiske konflikter på fredelig vis. I mindre konsoliderte systemer som Russland, Ungarn, Polen og Brasil er utviklingen enda mer urovekkende

Med dette som bakteppe bør vi kanskje også i dag lytte litt nøyer til Willy Martinussens budskap fra 1970-tallet slik vi presenterte det innledningsvis. Uavhengig av om vi vektlegger at glasset er halvfullt eller halvtomt, er vi uansett ganske langt fra en situasjon der vi kan snakke om et politisk system basert på «popular judgments by informed and engaged citizens». Kanskje hadde Martinussen mer rett enn vi egentlig liker i sitt budskap om at vi har et system som i stor grad baserer seg på at politiske representanter og forvaltningen oppleves som legitime og har høy tillit fordi de leverer bra politikk, ikke fordi kvaliteten på og deltagelsen i beslutningsprosessene er så spesielt god. Kanskje har vi nettopp vært litt ukritiske til ulike aspekter av prosessdelen av demokratiet vårt fordi utfallet så langt har vært bra?

Om dette er riktig, er vi kanskje som system svakere rustet til de store utfordringene vårt demokrati nå må håndtere enn det kan se ut til på overflaten. Det grønne skiftet er i gang, og vi skal inkludere flere hundre tusen nye landsmenn i årene som kommer. Vi skal gjøre

dette i en tid hvor teknologi påvirker informasjon og kommunikasjon på en slik måte at vi tilsynelatende har større uenighet om virkelighetsbeskrivelsen og faktagrunnlaget for politiske beslutninger enn før.

Anno 2020 er det derfor fremdeles grunnlag for å støtte Martinussens analyser og tolkninger når han hevder at uansett hvordan vi snur og vender på det, er det fremdeles et fåtall som har direkte erfaringer fra deltakelse i vårt demokratiske beslutningssystem, og også nå har marginaliserte grupper minst slik erfaring. Men det er også grunn til å støtte Laffertys konklusjon om at det politiske systemet i Norge på tross av dette har fungert bra. Så kan det være at kløften mellom den folkelige demokratiteorien og det systemet vi faktisk har, vil bli større i årene framover.

Vi vil derfor avslutte dette essayet, som flere debattanter og kommentatorer i «den store demokratidebatten» har gjort før oss, med et normativt tilsnitt. Dagens situasjon betyr for det første at vi som samfunnsvitere har en jobb å gjøre med å fortsette å dokumentere og forstå sentrale utviklingstrekk ved vårt demokratiske styresett og sette dette inn i en større sammenheng. Men kanskje enda viktigere: Vi har også en jobb å gjøre når det gjelder å forstå, forklare og formidle det liberale representative demokratiet vi har som et fundament for å løse dype konflikter på fredelig vis. Framtidens store demokratiutfordring vil ligge der!

Referanser

- Achen, C.H. & Bartels, L.M. (2016). *Democracy for Realists: Why Elections Do Not Produce Responsive Government*. Princeton: Princeton University Press.
- Anderson, A., Basikevsky, A. & Hum, D.P.J. (1983). *Measurement: Theory and techniques*. I P.H. Rossi, J.D. Wright & A.B. Anderson (red.), *Handbook of Survey research* (s. 231–287). London: Academic Press, Inc.
- Capoccia, G. (2005). *Defending Democracy: Reactions to Extremism in Interwar Europe*. Washington: John Hopkins University Press.
- Dalton, R.J. (2006). *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*. 4th Edition. Washington: CQ Press.
- Eimhjellen, I. & Ljunggren, J. (2017). *Kollektiv handling i digitale medier: Nye digitale skiller*. Rapport 2017:3. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Enjolras, B., Karlsen, R., Steen-Johnsen, K. & Wollebæk, D. (2013). *Liker, Liker Ikke: Sosiale medier, samfunnsengasjement og offentlighet*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Fladmoe, A. (2019). *Frivillighet og politisk engasjement. Hovedfunnsgrafikk fra landsrepresentativ spørreundersøkelse om deltakelse i frivillig arbeid og politiske engasjement, gjennomført våren 2019*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Halsaa, B.A. (1977). *Kvinner og politisk deltakelse*. Oslo: Pax forlag.
- Hellevik, O. (1983). Politisk deltakelse i Norge – begrenset og skjev? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 24, s. 3–30.
- Lafferty, W. (1981). *Participation and Democracy in Norway. The “Distant Democracy” Revisited*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Levitsky, S. & Ziblatt, D. (2018). *How Democracies Die*. New York: Broadway Books.
- Martinussen, W. (1973). *Fjerndemokratiet*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Norris, P. (red.) (1999). *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Rose, L.E. (1976). *Political Participation in Norway: Patterns of Citizens Behavior in Two Norwegian Municipalities*. Ph.D-thesis. Stanford University.
- Strømsnes, K. (1993). *Politisk deltakelse i Norge – variasjoner over et tema*. Rapport nr. 7. Bergen: Los-senteret.